

Varianty – dublety v české substantivní flexi

Má-li slovní tvar téhož slova dvojí různou podobu, takže jeho synonymní (polymorfní) tvarotvorné formanty se mohou navzájem zaměňovat, mluvíme o tvaru *variantním/dubletním*.

- rovnocenné – volně zaměnitelné (koupou se v *rybníku/v rybníce*)
- diferencované - nelze volně zaměnit (přijel na *jaře/* hovořili jsme o posledním vlhkém *jaru*)

Variantnost substantivní flexe a systém flektivních vzorů a podvzorů, popis variant

Jak definovat vzor a podvzor 1. rod, 2. gen. sg. → vzor (jeden ze 14)

jeřáb, činitel, nosič, ...

Vzor: (1) rod + (2) zakončení v nom. sg. a gen. sg. + (3) tvar nom. = tvaru ak. / tvar nom. ≠ tvaru ak.

M: ten + -0/-a, -0/-e, -a/-y, -e/-e + tvar nom. ≠ tvaru ak.

I: ten + -0/-a, -0/-e + tvar nom. = tvaru ak.

F: ta + -a/-y, -e/-e, -0/-e, -0/-i

N: to + -o/-a, -e/-e, -e/-et-e, -í/-í

Podvzor:

v některých tvarech se liší, má tvary navíc, má tvary podle více vzorů, ...

Čím se řídí distribuce variantní koncovky -e/-u ve vokativu sg. vzoru *pán*?

Koncovku -u mají substantiva skloňovaná podle podvzoru *hoch*.

Nestačí znát podvzor, je třeba umět jej definovat.

Např. nestačí vědět, že u vzoru *pán* je uveden v gramatice podvzor *hoch*, ale je třeba umět říci, která substantiva tvoří tvary podle podvzoru *hoch*.

Podvzor můžeme definovat buď jako pravidlo, např. všechna substantiva, která mají danou vlastnost (formu, většinou zakončení před pádovou koncovkou) tvoří tvary podle příslušného podvzoru.

Některé podvzory zahrnují pouze uzavřené skupiny slov. Definujeme je výčtem.

Z pravidel existují výjimky, které se definují jako výčet.

Příklad: Podle vzoru *hoch* tvoří tvary vokativu singuláru (5. pádu) maskulina skloňovaná podle vzoru *pán*, která končí na *veláru*. Tato mají ve vok. sg. koncovku -u na rozdíl od koncovky -e. Existují ovšem

i výjimečné případy, kdy substantiva **zakončená na veláru** tvoří tvary vokativu podle vzoru *pán*, tedy pomocí **koncovky –e**, která způsobuje **alternaci**, a také výjimečné případy koncovky **–u ve vokativu** substantiv, která **na veláru nekončí**.

Typicky: *vlku, vrahu, brachu, Georgu*

výjimky: *člověče, Bože, Vojtěše, nešťastníče*

synu

Celkem: 4702 (95 str.)

	Filtr	lemma_lc [lowercase lemma]	lc [lowercase word]	Frekvence
1.	p/n	pán	pane	13 881
2.	p/n	bůh	bože	3 371
3.	p/n	doktor	doktore	1 492
4.	p/n	otec	otče	1 066
5.	p/n	chlapec	chlapče	1 008
6.	p/n	vůl	vole	995
7.	p/n	člověk	člověče	834
8.	p/n	kamarád	kamaráde	744
9.	p/n	táta	tati	659
10.	p/n	kapitán	kapitáne	644
11.	p/n	miláček	miláčku	493
12.	p/n	bratr	bratře	463

Kdy dochází k alternaci **r>ř** v kontextu vokativního **–e** u maskulin životných?

Celkem: 430 (9 str.)

	Filtr	lemma_lc [lowercase lemma]	lc [lowercase word]	Frekvence
1.	p/n	doktor	doktore	1 492
2.	p/n	bratr	bratře	463
3.	p/n	profesor	profesore	405
4.	p/n	sir	sire	386
5.	p/n	mistr	mistře	290
6.	p/n	inspektor	inspektore	252
7.	p/n	peter	petere	227
8.	p/n	major	majore	155
9.	p/n	hektor	hektore	122
10.	p/n	petr	petře	117
11.	p/n	ministr	ministře	113
12.	p/n	signor	signore	107
13.	p/n	oliver	olivere	95
14.	p/n	premiér	premiére	82

Jak byste hodnotili následující užití tvarů substantiv?

Výskytů: 98 | i.p.m. 0: 0,04 (vztaženo k celému "omezení/syn") | ARF 0: 43,98 | Výsledek je promíchán 1 / 3

Výběr řádků: základní

- opus#16441 " Táhní domů , **negře** ! " byla nejmírnější narážka na barvu pleti " kontrolovaného " Rakušana .
- opus#46312 Fúj , ty **negře** !
- opus#45854 Fúj , ty **negře** !
- opus#24040 " Ty **negře** , měl bys být zabítý , dneska tě zabiju . "
- opus#16901 " Ty jsi mě znásilnil , ty **negře** , ke všem čertům , co myslíš si , že teďka udělám ?
- opus#13206 " Začali na mě pokřikovat **negře** .
- opus#13602 S výkřiky " co tady děláš , ty **negře** " a " sieg heil " zaútočili v Prostějově dva bílí Češi na konzského lékaře Jeana-Michela Mokiella .
- opus#12986 " Šel jsem zrovna z práce domů , když na mě dva černé oblečení mladíci začali na ulici pokřikovat ty **negře** a hajlovali při tom .
- opus#26608 Někteří se dokonce mezi sebou ostlovují " **negře** " .
- opus#1039 " Hej , **negře** , " ozval se Bílek znovu .
- opus#44555 **Negře** hnusnej , vodpornej , " snaží se mě urazit , mimoděk tím alespoň rozšiřuje databázi urážek , kterými mě lidé jf podobní počastovali .
- opus#13014 Mladíci , kteří podle policie sympatizují s hnutím skinheads , na lékaře křičeli **negře** a černá hubo a pak ho napadli .

Výskytů: 5 | i.p.m. 0: (vztaženo k celému "omezení/syn") | ARF 0: 1,03 | Výsledek je promíchán 1 / 1

Výběr řádků: základní

- opus#727 " Wharton řek , To je pravda , **negre** , špatnej , jak ty toužíš bejt . "
- opus#463 " Tak dobře , **negre** , " zavrčel Dixon , " říkal sis o to . "
- opus#727 Ležím tam , a myslím na Surovce a na Deana , a někdy i na Williama Whartona , jak říká To je pravda **negre** , špatnej , jak ty toužíš bejt Myslím na Delacroixe , jak říká , " Koukněte na to , šéfe Edgecombe , naučil jsem pana Jinglese nový trik " .
- opus#727 " To máš pravdu , **negre** , " pravil Wharton s mlhavým , opuchlým úsměvem .
- opus#653 Povědej , **negre** , viděls svého pána ,

Výskytů: 2 | i.p.m. 0: (vztaženo k celému "omezení/syn") | ARF 0: 1 | Výsledek je promíchán 1 / 1

Výběr řádků: základní

- opus#45079 Vy jste , pane **Somre** , vzpomněl dabing , rádio .
- opus#45079 * Pane **Somre** , když jsem si o vás něco málo zjišťovala , tak jsem se dočetla , že na JAMU jste se přihlásil vlastně náhodou .

Výskytů: 1 | i.p.m. 0: (vztaženo k celému "omezení/syn") | ARF 0: 1 | Výsledek je promíchán 1 / 1

Výběr řádků: základní

- opus#35555 " Pane **Kemře** , je vám jasný , že po dvojicích Kolářová - Hanzlík , Libuška-Pepiček a Preiss-Preissová nastupujeme my dva , duo Hrzánová - Kemr ? "

Výskytů: 1 | i.p.m. 0: (vztaženo k celému "omezení/syn") | ARF 0: 1 | Výsledek je promíchán 1 / 1

Výběr řádků: základní

- opus#45857 dojde k velmi silným zážitkům - například po odpovídání naší poměrně náročné skladby (jsme sami se sebou spokojeni) nastoupí v závěru koncertu Nová Česká píseň a pokazí nám radost - " vystřihne " Lukášovo Requiem s takovou přesvědčivostí , jako by pohřbívali vlastního sbormistra (promiňte , pane **Vimře** , to je vyjádření obdivu) .

Pokuste se podobným způsobem definovat distribuci koncovek *-i/-e* u vokativu substantiv vzoru *muž*.

Čím se řídí distribuce variantní koncovky *-i/-e* ve vokativu sg. vzoru *muž*?

Koncovku *-e* mají substantiva skloňovaná podle podvzoru *otec*.

Nestačí znát podvzor, je třeba umět jej definovat.

1.	p/n	bůh	bože	16 991
2.	p/n	člověk	člověče	3 587
3.	p/n	člověk	člověče	3 317
4.	p/n	chlapec	chlápče	3 215
5.	p/n	ministr	ministře	3 058
6.	p/n	otec	otče	2 898
7.	p/n	mistr	místře	2 536
8.	p/n	bratr	bratře	1 813
9.	p/n	Bill	billé	1 174
10.	p/n	hajzl	hajzle	811
11.	p/n	generál	generále	768
12.	p/n	poslanec	poslanče	692
13.	p/n	debíl	debile	345
14.	p/n	Will	wille	321
15.	p/n	Karel	karle	321
16.	p/n	Petr	petře	316
17.	p/n	pitomec	pitomče	301
18.	p/n	Joe	joe	292
19.	p/n	blbec	blběče	281

Výskytů: 37 | l.p.m. 0: 0,01 (vztaženo k celému "omezení/syn") | ARF 7,65 | Výsledek je promíchán 1 / 1

Výběr řádků: základní

- opus#14911 Odpovězte , **strýče** .
- opus#1991 KUKULÍN (vrhá se ke křeslu STARÉHO VRBY) Strýče , **Strýče** , pro všechno na světě , já už nemůžu , já už na mou duši nemůžu dál .
- opus#583 Pak už nebude pochyb , či ženou vlastně Aidan St. Michaelová je , drahý **strýče** .
- opus#1128 " Neboť je - li Bůh , pak mi povězte , **strýče** , proč existuje blída a plešatost ?
- opus#583 " Ty tvoje děti ti jdou na nervy , **strýče** , přiznej se !
- opus#583 " Musíme dostat Aidan do Irska , **strýče** .
- opus#2003 Buďte zdrav , **strýče** !
- opus#20228 " Pracky pryč od Iráku , **strýče** Same ! "
- opus#1991 KUKULÍN Strýče , proboha , **Strýče** , odpusť , pochyby mě přemohly , každý máme někdy takovou lidskou chvilku .
- opus#1477 Můj **strýče** , český sedláku , jak byste potřásl v nevoli hlavou , dívaje se na červená a černá stáda krav na nejkrásnějších lukách světa , a řekli byste :
- opus#7061 " A jakpak to , **strýče** , bylo v tom Olomouci ? "

Výskytů: 1 | l.p.m. 0: (vztaženo k celému "omezení/syn") | ARF 1 | Výsledek je promíchán 1 / 1

Výběr řádků: základní

- opus#484 Máma je bezvadná a sem celkem rád , že jí klátíš zrouna ty , **strýci** , he ? ... tak mu říkám ... hergot , kdo tě tohle naučil , takový hovadiny .
... zalval jsem , on po mně kouk , vyděsil se a začal natahovat a mně to došlo .

Neštěstí sport Musím dokazovat , že si šanci zasloužím nikoliv kvůli jménu **strýci** , je za výkony na hřišti .

Sestra B. 440 Máma je bezvadná a sem celkem rád , že jí klátíš zrouna ty , **strýci** , he ? ... tak mu říkám ... hergot , kdo tě tohle naučil , takový hovadiny ... zalval jsem , on po mně kouk , vyděsil se a začal natahovat a mně to došlo .</p></div>

Výskytů: 100 | l.p.m. 0: 0,04 (vztaženo k celému "omezení/syn") | ARF 29,62 | Výsledek je promíchán 1

Výběr řádků: základní

- opus#964 Porad také mně , moudrý **princi** !
- opus#181 " Nuže , milý **princi** , " nutíš se do žertovného tónu , " dopřej si odpočinku , nechám tě už spát až do rána .
- opus#2003 Ty máš nejnechtutnější přirovnání a jsi opravdu velice uštěpačný , velice darebácký - můj mladý **princi** .
- opus#31025 " Také se v poslední době dostávám do hamletovské fáze - nikoli té - Co to čtete , **princi** ?
- opus#3643 Byl jste to vy , můj **princi** , mé rty kdo žpobil ! "
- opus#324 " Milost , lorde **princi** , milost .
- opus#41913 Kde jsi , **princi** ?
- opus#7435 Jen klidně spí , můj Malý **princi** - konejšil jsem ho v duchu - af na to " poprvé " nikdy nezapomeneš ... </opus>
- opus#1977 A nyní pověz , **princi** , co tě k nám přivádí .
- opus#31025 Ale - Co to říkáte , **princi** ?
- opus#14761 Hajej , můj **princi** ... "
- opus#41390 Kde jsi , **princi** ?

Pokuste se podobným způsobem definovat distribuci koncovek *-0/-í* u genitivu pl. substantiv vzoru *růže* (podvzor *ulice*).

Filtr	lemma	lc	Frekvence	
1.	p/ n	silnice	silnic	137 066
2.	p/ n	ulice	ulic	94 941
3.	p/ n	Pardubice	pardubic	78 334
4.	p/ n	Budějovice	budějovic	76 761
5.	p/ n	investice	investic	71 975
6.	p/ n	nemocnice	nemocnic	66 788
7.	p/ n	hranice	hranic	62 329
8.	p/ n	stanice	stanic	49 781
9.	p/ n	dálnice	dálnic	43 993
10.	p/ n	Teplice	teplíc	43 796
11.	p/ n	Vitkovice	vitkovíc	34 572
12.	p/ n	Vánoce	vánoc	31 874
13.	p/ n	plice	plíc	27 267
14.	p/ n	dvojice	dvojíc	26 177
15.	p/ n	vesnice	vesnic	25 941
16.	p/ n	pozice	pozic	24 066
17.	p/ n	Strakonice	strakoníc	19 937
18.	p/ n	tradice	tradic	18 476
19.	p/ n	Hranice	hranic	17 757
20.	p/ n	Krkonoše	krkonoš	17 216
21.	p/ n	Domažlice	domažlic	13 807
22.	p/ n	Zákyně	zákyně	12 768

Variantní koncovky nominativu plurálu maskulin životných

Vzor *pán – občan, muž – učitel, předseda – husita*

Čím se řídí distribuce koncovek *-é* v nom. pl. maskulin životných?

Variantní koncovky genitivu a lokálu singuláru vzoru *hrad*

Čím se řídí distribuce koncovek *-a/-u* v gen. sg. vzoru *hrad – les*?

Čím se řídí distribuce koncovek *-u/-e* v lok. sg. tamtéž?

Další varianty

Doplňte vhodný tvar maskulina

Zažil jsem hodně lidí, kteří z <.....> zblbli, protože nikdy neměli dost.

V Chile mezitím pokračovaly demonstrace stoupenců i <.....> bývalého diktátora.

V České republice trvale žije v obcích do dvou tisíc <.....> 26 % občanů.

Žil jsem tam 18 let a pořád tam mám spoustu <.....>.

Čtyřsté výročí založení kostelíka českých <.....> ve Velké Bíteši připomene tamní Městské muzeum.

Vzhledem k nedostatku <.....> zahájila církev prodej neobsazených far a pronájem nevyužívaných kostelů.

Kdy má substantivum rodu mužského v češtině variantní koncovku v genitivu plurálu odlišnou od pravidelné –ů: pánů/mužů/hradů/strojů?

Doplňte vhodný tvar maskulina

Pátrá se svým tchánem po divoké zvěři v <.....>.

Část expozice vinařství je umístěna v původních středověkých <.....>.

Chlapec Dreng žije v tropických <.....>.

Jak se říká tady u nás: Jména hloupých na všech <.....>.

Abatyše měly ve středověku někde dokonce právo udělovat kněžím jurisdikci pro působení ve svých <.....>.

Kdy mají mužská neživotná substantiva a neutra tvrdých vzorů (hrad/město) v lokálu plurálu koncovku místo –ech (hradech/městech) variantní koncovku –ích a kdy –ách?

Doplňte vhodný tvar životného maskulina

Mstí se na nevinných <.....>.

Vznikne nový kongresový sál pro stovky <.....>.

S tímto stavem se naštěstí nesmířil hořínský Hrubý a v 37. minutě svou druhou brankou přiklonil vedení na stranu <.....>.

Stejně jako místní chovatel <.....> Miron Pazourek.

Svůj život zasvětil <.....> a práci s nimi.

<.....> není osud postižených vůbec lhostejný.

Mezi významnými <.....> byli i prezident Slovenské republiky Ivan Gašparovič s manželkou.

Jsem schopen se s věřícími <.....> o své víře bavit?

Které maskulinum má v genitivu, dativu, akuzativu, lokálu a instrumentálu plurálu tvary shodné s femininy skloňovanými podle vzoru *kost*?

Která maskulina se takto tvarově mohou shodovat s femininy podle *kost* pouze v některých pádech?

Které variantní tvary podle maskulin životných se vyskytují u substantiv maskulin neživotných?

Celou dobu se rozhlíží, přemejšlí, jak by vzal <.....>.

Jen se pořád dokola ptal, jestli nemá zavolat <.....>.

Zvoní telefon – zaklapnu ho stejně jako kdysi <.....>.

Spí ! Hodil si <.....>.

Dala jsem si <.....>.

V Praze seženu dobře placeného <.....>.

Hodil <.....> na zem, ale nedup na něj.

Na ledě to bylo dobrý, ale <.....> jsem nedala.

Dají mi <.....>, když se tu budu válet moc dlouho.

Ruští zajatci jim ve sboru zpívali, hráli na harmoniky a tančili <.....>.

Vodněkud vyskočí nějaký princ zakletej do žáby a bude nás nutit dávat si s ním <.....>.

Příroda s váma hraje <.....>.

Ptají se, zda mají plavat prsa, či <.....>.

Opakování:

Jak se vyjadřuje shoda v rodě u neuter označujících bytosti mužského pohlaví?

V paláci rodu Mocenigo zvaném "Ca' Vecchia" bydlel G. Bruno. Z tohoto rodu *pocházel ne jeden slavný dóže*.

Tabulky flektivních typů

Maskulina životná a neživotná

Sg.	PÁN	MUŽ	PŘESEDÁ	SOUDCE	HRAD	STROJ
Nom.	-0	-0	-a	-e	-0	-0
Gen.	-a	-e	-y	-e	-u/-a	-e
Dat.	-u/-ovi	-i/-ovi	-ovi	-i/-ovi	-u	-i
Ak.	-a	-e	-u	-e	-0	-0
Vok.	-e/-u	-i	-o	-e	-e/-u	-i
Lok.	-u/-ovi	-i/-ovi	-ovi	-i/-ovi	-u/-e	-i
Instr.	-em	-em	-ou	-em	-em	-em
Pl.						
Nom.	-i/-ové/-é	-i/-ové/-é	-i/-ové/-é	-i/-ové	--y	-e
Gen.	-ů	-ů	-ů	-ů	-ů/-0	-ů/-0
Dat.	-ům	-ům	-ům	-ům	-ům	-ům
Ak.	-y	-e	-y	-e	-y	-e
Vok.	-i/-ové/-é	-i/-ové/-é	-i/-ové/-é	-i/-ové	-y	-e
Lok.	-ech	-ích	-ech	-ích	-ech/-ích	-ích
Instr.	-y	-i	-y	-i	-y	-i

Neutra

Sg.	MĚSTO	MOŘE	KUŘE	SOUDCE
Nom.	-0	-e	-0-e	-í
Gen.	-a	-e	-et-e	-í
Dat.	-u	-i	-et-i	-í
Ak.	-0	-e	-e	-í
Vok.	-0	-e	-e	-í
Lok.	-u/-e	-i	-et-i	-ím
Instr.	-em	-em	-et-em	-ím
Pl.				
Nom.	-a	-e	-at-a	-í
Gen.	-0	-í	-at-0	-í
Dat.	-ům	-ím	-at-ům	-ím
Ak.	-a	-e	-at-a	-í
Vok.	-a	-e	-at-a	-í
Lok.	-ech	-ích	-at-ech	-ích
Instr.	-y	-i	-at-y	-ími

Feminina

Sg.	ŽEN-A	RŮŽ	PÍSEŇ	KOST
Nom.	-y	-e	-0	-0
Gen.	-y	-e	-e	-i
Dat.	-e	-i	-i	-i
Ak.	-u	-i	-0	-0

Vok.	-o	-e	-i	-i
Lok.	-e	-i	-i	-i
Instr.	-ou	-í	-í	-í
Pl.				
Nom.	-y	-e	-e	-i
Gen.	-0	-i/-0	-í	-í
Dat.	-ám	-ím	-ím	-em
Ak.	-y	-e	-e	-i
Vok.	-y	-e	-e	-i
Lok.	-ách	-ích	-ích	-ech
Instr.	-ami	-emi	-emi	-mi